

Zlomky k Williamovi Ritterovi a k *Obrazom (vy)snívanej krajiny*

Katarína Bednárová

Katedra romanistiky

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Fragments to William Ritter and *The Images of Dreamland*

Litikon, 2020, Vol. 5, No. 1, pp. 33-45

The author focuses on the personality of William Ritter on the basis of the book *The Image of Dreamland*, written by French professor Xavier Galmiche. The article reveals the background of Ritter's relationship with Slovakia, its culture and its inhabitants. His notes and diaries from the beginning of the 20th century, where he presented an unusual picture of Slovakia, are especially inspiring.

Keywords: William Ritter, Xavier Galmiche, Janko Cádra, Slovakia, travel diaries

Na úvod niekoľko citátov: „Všetky národy chcú vyorať hlbokú brázdú v dejinách ľudstva, chcú sa presiahnuť, hoci si zatiaľ nesiahajú ani po päty, jedine Slováci, božie deti, vidia zmysel a náplň svojej existencie v tom, že sú,“ napísal s veľkou dávkou irónie a subverzie Pavel Vilikovský (1989, s. 60). A žiada sa s trochou prehánania v autorovom duchu dodať, že najlepšie by bolo bývalo, keby správu o existencii Slovákov, o tej eventuálnej brázde boli podali iní. Napríklad „[s]ú to William Ritter (Švajčiar), R. W. Seton-Watson (Angličan) a Ernst Denis (Francúz). Estéto-umelec (Ritter), publicista-politik (Watson), učenec-historik (Denis) mali vo vyššej pragmatike dejinnej úlohu predstaviť Slovákov vzdelanému svetu, keďže nebolo súdené, aby si to urobili Slováci sami,“ napísal tentoraz Alojz Kolísek v roku 1927 v zdravici k šesťdesiatinám Williama Rittera (Kolísek, 1927, s. 424). Na margo Švajčiara ešte dodal: „William Ritter má [...] prvenstvo nielen času, ale i *citu*. Watson je publicista, neskoršie profesor, Denis je historik, a tiež muž katedry, Ritter je umelec: básnik, maliar, estét, je zaľúbenec s horúcou vášnivostou, zaľúbenec do Slovenska, bez ohľadu, či láska je opätovaná alebo nie, teda s citom najčistejším, najsvätejším“ (s. 424). Od napísania týchto riadkov, ktorých interesom bolo vzdať hold W. Ritterovi a pozrieť sa na to, ako a čo písal o Slovensku a Slovákoch, uplynulo viac ako osemdesiat rokov. Vilikovského úsmevná subverzia spred tridsiatich rokov, priznajme aj s istou dávkou pravdy, ostro kontrastuje s pátosom Kolískovho vďačného upierania zraku k švajčiarskemu cestovateľovi, medzikultúrnemu prostredníkovi, ktorý bezpochyby zohral istú úlohu v poznaní nielen slovenskej kultúry v západnej Európe. W. Ritter bol vášnivým cestovateľom, do istej miery aj objaviteľom slovanskej strednej Európy a jej kultúry, predovšetkým výtvarného umenia a hudby. Cesty do vzdialených končín majú rôzne ciele. Bývajú to cesty objavné, ak je primárnym

inštinkt lovca nepoznaného. Ich hybnou silou však môže byť aj potreba nájsť seba samého, nájsť miesto, v ktorom vnútorný osobnostný život a individuálne ustrojenie ľudskej bytosti nebude v rozpore s očakávaním externého prostredia. Cesta môže byť v takom prípade aj útekom.

Ako to bolo s W. Ritterom, aký bol jeho dôvod chodiť na Slovensko a po Slovensku, ako tu pôsobil? W. Ritter – helvetus peregrinus, ktorý od konca 19. storočia „spravil zo svojej existencie čosi ako permanentný výlet, zároveň podobný na veľké prázdniny oneskoreného adolescenta i objaviteľské nájazdy: kult, ktorý si vytvoril v prvých rokoch 20. storočia zo slovenskej krajiny, sa zakladal *de facto* na tom, že sa nachádzala uprostred toho širšieho priestoru rozorvaného blízkym vzťahom k Viedni, politickou subordináciou Budapešti, mocenského a administratívneho centra, a politickou a kultúrnou inklináciou slovanskej populácie k Prahe,“ napísal Xavier Galmiche v monografii *William Ritter voyage en Slovaquie (1903-1914). Images d'un pays rêvé – William Ritter na cestách po Slovensku (1903 – 1914). Obrazy vysnívanej krajiny* (Galmiche, 2019, s. 33).¹ Autor v knihe rozkrýva Ritterov vzťah k Slovensku a k strednej Európe a ponúka diametrálne odlišný uhol pohľadu na jeho osobnosť, než sme mali možnosť čítať v literatúre o ňom doteraz. Ďalej o W. Ritterovi uvažuje: „Máme súhlasiť s tým, že zredukujeme Rittera na Eckermanna strednej Európy? Jeho dnes málo známe dielo sa odkrýva iba vďaka reputácii slávnych ľudí. Ritter sa dnes číta len ako kritik a pozorovateľ umeleckého sveta – sveta hudobníkov i výtvarníkov“ (s. 93).² Ten zaplňajú také mená, ako Józef Mehoffer, Nicolae Grigorescu, Arnold Böcklin, Nikolaos Gysis, Edvard Much, Johann Strauss, Edgar Tinel, Gustav Mahler, Bedřich Smetana, Antonín Dvořák alebo Karel Kovařovic. Z výtvarnej scény moravskej a slovenskej Joža a František Uprkovi a Martin Benka (viac Ritter, 2006). „Ide najmä o tvorcov vychýrených vo svojej krajine, ale ktorých renomé v zahraničí veľmi závisí od toho, akú geopolitickú váhu má Ritter, a teda od jeho schopností šíriť do zahraničia ich kultúru...“ (Galmiche, 2019, s. 93 – 94).³

W. Ritter zanechal po sebe pomerne obsiahle literárne a kritické dielo. Pôsobil ako kritik umenia a estetik, ako komparatista hľadal paralely medzi hudbou, výtvarným umením a literatúrou, pričom jeho krédom bolo, že iba komparatívnou metódou sa možno dopracovať k všeobecne platným estetickým kritériám. Ako spisovateľ písal romány, románové cykly, poviedky, črty a eseje. Disponoval však aj schopnosťami výtvarníka – v jeho pozostalosti sú vo veľkom počte uložené akvarely, akvarely kombinované s kriedou, kresby ceruzkou, uhľom, tušom, pastely, ale tiež fotografie. Mnohé z nich vznikli za opakovaných pobytov na Slovensku.

¹ „Ritter avait depuis le début des années 1890 transformé son existence en une sorte d'excursion permanente, qui ressemblait en même temps à des grandes vacances d'adolescent attardé et à des courses d'explorateur: le culte qu'il édifia dans les années 1900 pour le pays slovaque supposait *de facto* qu'il fût au cœur de cet espace plus vaste et écartelé entre sa proximité avec Vienne, sa subordination politique à Budapest, centre du pouvoir et cœur administratif, et l'inclination politique et culturelle de sa population slave pour Prague.“ Ak nie je uvedené inak, všetky preklady z francúzštiny – Katarína Bednárová.

² „Faut-il accepter de réduire Ritter à un Eckermann d'Europe centrale? L'obscurité qui aujourd'hui entoure son œuvre ne se dissipe que grâce à la réputation d'hommes célèbres. C'est en tant que critique et observateur des mondes artistiques – des musiciens, autant que des plasticiens – que Ritter est lu aujourd'hui.“

³ „Il s'agit surtout de créateurs célèbrissimes en leurs pays respectifs main dont le renom à l'étranger dépend beaucoup du poids géopolitique de ce dernier et donc de ses capacités à exporter sa culture...“

W. Ritter, ktorý publikoval o Slovensku články v rôznych západoeurópskych literárnych periodikách a žil aj jeho realitu v rokoch 1903 – 1927 predovšetkým prostredníctvom pobytov na Myjave a v spolupráci s Jankom Cádrom, je dnes v slovenskom kultúrnom kontexte málo známy. Najviac sa v posledných desaťročiach reflektoval v priestore výtvarnej kritiky a dejín umenia cez vzťah k M. Benkovi a slovenskej moderne. V slovenčine nie sú k dispozícii jeho literárne diela, ktoré majú priamy vzťah k Slovensku a mohli by poslúžiť ako zaujímavý dobový dokument. Je to predovšetkým román *La Fillette slovaque*⁴ (*Slovenské dievča*) z roku 1903; do češtiny je preložená novela *Entêtement slovaque*⁵ (*Paličatosť slovenská*) z roku 1910; v slovenčine vyšli len kratšie Ritterove texty: *Architektúra Myjavy* ako súčasť knihy *Myjava* (1911) od Júliusa Bodnára, ďalej predslov k zborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká* (1931), kde vyšla aj esej o M. Benkovi. Texty redigoval Ján Smrek, s ktorým bol W. Ritter v priateľskom styku. Nemenej zaujímavý je aj fakt, že W. Ritter si vymenil s M. Benkom viac ako dvesto listov. Zdá sa, že slovenský maliar W. Rittera profesionálne zaujímal. Napísal o ňom monografiu v rozsahu tristo strán, ako o tom píše Jozef Kuzmík, jediný Ritterov životopisec na Slovensku. Bol s ním po roku 1945 v písomnom styku. Vtedy mu W. Ritter poslal rukopisné spomienky na Slovensko a prehľadnú autobiografiu. J. Kuzmík sa odhodlal vydať o Ritterovi reprezentatívnu monografiu až začiatkom deväťdesiatych rokov. Nevedno, čo do jeho plánov zasiahlo, lebo v roku 1999 vyšla iba jej strojopisná verzia. Podobné okolnosti zasiahli aj do vydania Ritterovej monografie o M. Benkovi, plánovaného podľa J. Kuzmíka v Matici slovenskej. Rukopis mal v roku 1948 do slovenčiny prekladať Blahoslav Hečko, text mal vyjsť bilingválne, ale zo všetkých plánov zišlo. Napokon po rôznych peripetiách a presúvaní rukopisu medzi vydavateľstvami Ritterov dedič Josef Ritter-Tcherv v roku 1955 zamýšľané vydanie zastavil (pozri Kuzmík, 1999, s. 110 – 111).

Záujmy propagovať Slovensko v zmysle Kolískovej dejinnej pragmatiky prebýjali záujem o samotnú Ritterovu osobnosť. V predvojnovom a medzivojnovom období sa vytváral jeho obraz skôr v zmysle priateľstva k Slovákom a ich kultúre, ktorej bol propagátorom. Vtedy boli ešte živé aj aké-také medziliterárne výmeny medzi W. Ritterom a Svetozárom Hurbanom Vajanským, neskôr s ním bol v styku J. Smrek. Nemáme správy o tom, ako a o čom komunikovali, do akej miery boli Slovákom zrozumiteľné a prijateľné Ritterove estetické názory. V roku 1947 sa uskutočnila Ritterova štátna návšteva na Slovensku a s ňou skrsla aj nádej, že vyjde spomínaná monografia o M. Benkovi a že J. Kuzmík napíše a vydá o W. Ritterovi monografiu. Po dlhej prestávke, zapríčinennej ruptúrou v období rokov 1948 – 1989, keď na Slovensku

⁴ A. Kolísek v zdravici k šesťdesiatym narodeninám W. Rittera napísal: „Najväčšou a najcennejšou prácou Ritterovou z tohto [1895 – 1908, pozn. K. B.] obdobia je román *La Fillette slovaque* (Slovenské dievča), ktorý som prečítal hneď, ako vyšiel, a z väčšej časti s jedným priateľom i do češtiny preložil. Prekladu českého vydať som nemienil ani knižne, ani v časopise, mala to byť príprava na preklad do slovenčiny, ale márne som tu hľadal spolupracovníka i vydavateľa...“ (Kolísek, 1927, s. 426). V závere zdravice píše o želaní Prúdiv román preložiť a vydať. Navrhne doplniť aj autorov životopis a preložiť text so slovenským námetom *La tragique ridicule* (*Smiešna tragika*), ktorý vyšiel vo švajčiarskej literárnej revue *La Semaine littéraire*.

⁵ O preklad sa organizačne zaslúžil A. Kolísek. Prekladateľ Peter Princ bol profesorom francúzštiny na reálnom gymnáziu v Hodoníne, dielo vyšlo u Otakara Skypalu v Moravskej Ostrave najprv v Moravsko-sliezskej revue, neskôr knižne (1911).

v podstate vyšiel iba krátky text *Janko Cádru a William Ritter* Evy Kostolnej (1973, s. 67 – 74),⁶ ktorá spracovala aj pozostalosť J. Cádru, už máme do činenia s diskurzom, ktorý ho vníma trochu inak.

Monografia X. Galmichea je z tohto pohľadu prvou súvislou prácou, ktorá prináša pohľad nielen na Ritterovo pôsobenie na Slovensku, na jeho vzťah ku krajine, k ľuďom a kultúre. Komentáre sústredené v úvodných štúdiách hovoria o postupnom Ritterovom zbližovaní sa s geografickým priestorom na východ od Francúzska, Švajčiarska a Nemecka, o jeho, nazvime to tak, ideologických, umelecko-estetických a osobných postojoch a rozhodnutiach, ktoré rozkrývajú porozumenie jeho písaného diela. Tento pohľad je podporený rekonštrukciou Ritterových cestovných zápiskov z rokov 1903 – 1914 a ďalších pramenných textov a materiálov publikovaných v knihe. Práca s nimi je textologicky náročným podujatím, ktorého postup a charakter X. Galmichea podrobne opísal. Rekonštruoval Ritterove denníkové a cestovné zápisky, čomu, samozrejme, predchádzal niekoľkoročný výskum v archívoch, výber materiálu, identifikácia fotografií a kresieb, zostavenie kulturematickej lexiky, pričom netreba zabúdať, že kniha je písaná vo francúzskom prostredí a aj cielená pre francúzskeho, resp. neslovanského čitateľa, čo si vyžadovalo tiež osobitný spôsob výkladu, nehovoriac o osobitom Ritterovom štýle a spôsobe záznamu. „Čítanie jeho zápiskov načrtnutých len tak v rýchlosti, s často nečitateľnými výrazmi, je mätúce: text písaný ceruzkou sa miestami stráca, je v ňom málo interpunkcie, menné vety, neporiadne zaznačené toponymá (napr. Šachčín namiesto Šaštín, Kutti namiesto Kúty): spisovateľ-pútnik všetko pletie (napokon má si čo popliesť medzi slovenskými, maďarskými a nemeckými variantmi toponým), ale je mu to v podstate jedno: z tohto amalgámu pocitov, obrazov a znakov naopak vyťaží veľa potešenia...“ (Galmiche, 2019, s. 101).⁷ Index mien a zemepisných názvov v druhom diele, rozsiahla predmetná bibliografia a v neposlednom rade reprodukcie Ritterových fotografií, kresieb a akvarelov, pričom vzácné sú publikované aj paralelné fotografie, ktoré konfrontujú slovenské lokality v Ritterovej dobe a dnes, tvoria textologicky a dokumentárne vedecky spracovaný rozsiahly materiál. Treba však poznamenať, že vzhľadom na Ritterovo umenovedné a spisovateľské účinkovanie je to predsa len iba časť.⁸ Spracovaná cesta na Slovensko (1903 – 1914) je súčasťou rekonštrukcie Ritterovho ego-príbehu, osobného príbehu: „Ritter si ‚viedol denník‘ od štrnástich rokov, od roku 1881 až do smrti. Denník predstavuje základnú zložku jeho osobného príbehu. Tomuto náročnému zvyku sa William podrobí každý deň (s výnimkou ciest, keď prejde k cestovným zápiskom); keď

⁶ Aj E. Kostolná píše o W. Ritterovi v súlade s jeho obrazom priateľa Slovenska: „Životné vzťahy a dielo Williama Rittera majú pre nás význam tým, že tu ide o trváce pochopenie, záujem, obdiv a propagáciu slovenského života a kultúry. Ritter prejavil záujem o náš národ v každom odbore svojej literárnej činnosti, podľa okolností a potreby. Práve pre trvalý záujem o Slovensko, ktorý sa nevyčerpal iba v chvíľkových a príležitostných prejavoch, treba Rittera náležite oceniť“ (Kostolná, 1973, s. 74).

⁷ „La lecture de ses notations jetées à la volée, laissant des expressions souvent illisibles, est déroutante: le texte au crayon s'efface par endroit; peu de ponctuation, des phrases nominales, toponymes notés à la diable (Šachčín au lieu de Šaštín; Kutti au lieu de Kúty, par exemple): l'écrivain pèlerin confond (il y a de quoi se perdre entre les variantes slovaques, hongroises et allemandes des toponymes), mais il n'en a pas vraiment cure: il tire au contraire trop de jouissance de cet amalgame de sensations, images et signe...“

⁸ K W. Ritterovi a k prácam X. Galmichea pozri *Plateforme William Ritter* (<http://www.circe.paris-sorbonne.fr/spip.php?article194&lang=fr>) a *Série Cultures d'Europe centrale* (<http://www.circe.paris-sorbonne.fr/spip.php?article10>).

sa usadí niekde na letovisku, neváha začať nový zošit (čo komplikuje súvislé čítanie). Pretože tu ide *in spe* o integrálny sumár existencie, tak povediac jej zaznamenávanie v „reálnom čase“ (Galmiche, 2019, s. 70 – 71).⁹ Cestovné zápisky, kresby, kalendáre a diáre charakterizuje X. Galmiche ako ezoterický systém obsedantnej pravidelnosti, v ktorom W. Ritter zaznamenáva fyzické premeny reálneho života, aby ich potom presunul k javom snívaného/sníteho života – la vie rêvée, čo sa premietlo aj do podnázvu Galmicheovej knihy *Images d'un pays rêvé – Obrazy vysnívanej krajiny*. Vysnívanej, zázračnej, snovej, neobyčajnej, vybájenej, ideálnej – preklad tohto adjektíva nie je ani jednoduchý, už vôbec nie jednoznačný. Vyplavuje sa tu alúzia na Ritterov zamýšľaný románový cyklus *Rêves vécus et vies rêvées*; cyklus o prežívaných snoch a snitých životoch? O predstavách? Ideáloch? Adjektívum *snitý* sa v slovníku slovenského jazyka nenachádza (použil ho Jozef Kuzmík). W. Ritter sa zmieňuje o tejto svojej fascinácii už z detských čias: „[...] slovenská krajina znamenala pre mňa už od detstva krajinu krásneho vzdialeného sna“ – a dodá: „A čo je ešte zvláštniešie, zostala takou pre mňa aj potom, čo som ju zakúsil, i po štvrtstoročí spoločného života s Jankom Cádrom, ktorý mi ju stelesňoval“ (Galmiche, 2019, s. 33; cit. podľa Rydlo, 1993).¹⁰ Ritterovu fascináciu určite umocnila aj lektúra cestopisnej literatúry z 19. storočia, ktorá bola orientovaná na strednú Európu.¹¹

Z hľadiska slovenského kultúrneho priestoru je v tejto súvislosti dôležité spomenúť, že cestovné zápisky a denníky z rokov 1903 – 1914 boli základom Ritterovho rukopisu *Voyage slovaque*, ktorý sa stratil z jeho mníchovského ateliéru za prvej svetovej vojny, a že sa viažu k textom o Slovensku, publikovaným vo Francúzsku a Švajčiarsku.¹² Dôležité je to aj preto, že W. Ritter v týchto textoch rozkrýva osobný príbeh Janka Cádru,¹³ svojho životného druhu, prostredníctvom ktorého sa Ritterov sen o krajine akoby naplnil. J. Cádru označovali v oficiálnych kruhoch na Slovensku ako jeho tajomníka. Faktom je, že sa stal Ritterovým prekladateľom aj tlmočníkom v česko-slovenskom kontexte. V jeho prekladoch vychádzali Ritterovi eseje a state

⁹ „Ritter a ,tenu son journal' depuis ses quatorze ans, en 1881, jusqu'à sa mort. Le journal constitue une pièce essentielle de l'égo-histoire. C'est une pratique exigeante, à laquelle William s'astreint quotidiennement (sauf durant les voyages pendant lesquels il passe aux calepins); il n'hésite pas, quand il s'installe en villégiature, à entamer un nouveau cahier (ce qui complique le suivi de lecture). Car il s'agit *in spe* du compte rendu intégral de l'existence, pour ainsi dire, son enregistrement ,en temps réel.“

¹⁰ „[...] le pays slovaque m'a été depuis l'enfance le pays du beau Rêve lointain. Et chose encore plus étrange, il me l'est resté après que j'eus fait l'expérience, et après un quart de siècle de vie avec Janko Cádru qui l'incarnait pour moi.“

¹¹ X. Galmiche (2019, s. 27 – 28) ako lektúru, s ktorou sa W. Ritter v mladosti identifikoval, uvádza Chateaubriandove *Mémoires d'outre-tombe* (1848), *Voyage pittoresque en Allemagne* (1859) Xaviera Marmiera, *Histoire du roi de Bohême et de ses sept châteaux* (1830) Charlesa Nodiera a i.

¹² „Možno, že som schybil, keď som neprečítal Slovenska sa týkajúce stránky veľmi pekného Všeobecného zemepisu od Elysée Reclusa, v tej časti, ktorá zaoberá sa Uhorskom. Ale stačí vedieť, že pracoval výhradne podľa maďarských dát a že jeho vodcom po Karpatoch bol Attila de Gérando. Bolo by to, ako hľadať poučenie v Oesterreich-Ungarn im Wort und Bild od korunného princa Rudolfa“ (Ritter, 1931, s. 11). W. Ritter má na mysli devätnástdielny opus francúzskeho geografa Elysée Reclusa (1830 – 1905) *Nouvelle géographie universelle* z rokov 1876 – 1894.

¹³ „[...] oboznámil sa William Ritter na Myjave – v jeseni 1903 – s mladým šuhajom slovenským Jankom Cádrom, a to bolo pre neho sľaby druhé zjavenie (od objavu Slovákov na národopisnej výstave); obľúbil si hneď mladého Slováka, sústredil na jeho osobu – tiež anticipando – všetky svoje nádeje a ideály slovenské, ako čierny rytier (Ritter) kríža smútku opásal Janka za svojho zbrojnoša a všetku svoju vášnivú lásku k budúcnosti Slovenska“ (Kolísek, 1927, s. 427).

predovšetkým v českej, ale aj v slovenskej tlači (Světobor, Osvěta, Česká hudba, Hudební revue, Naše Slovensko atď.). J. Cádra začal prekladať aj slovenskú beletriu do francúzštiny, preklad autobiografickej knihy (denníkových zápiskov – sic!) Eleny Maróthy-Šoltésovej *Moje deti* však nestihol dokončiť. Preložil iba prvý diel, ktorý vyšiel v roku 1928.

Mladý J. Cádra mal v Ritterovom živote omnoho hlbší význam, než sa zvyklo tradovať, viazal sa k telesnej i duševnej spriaznenosti a spojeniu. Denníky si pod Ritterovým vplyvom písal aj on. Konfrontácia zápiskov bola istým spôsobom praxou starostlivosti o dušu. W. Ritter si písal texty o Jankovi a pre neho, záznamy o prežitej duševnej, citovej i telesnej skúsenosti v diároch šifroval v gréckej abecede. Podobné šifry používal aj maliar Ladislav Mednyánszky, o ktorom ešte bude reč, keď si robil poznámky o intímnom živote. V oboch prípadoch bolo praktizované striktné oddelenie najhlbšieho intímneho života a verejnej sféry. U W. Rittera však alternatívne písaný denník oboma aktérmi predstavoval typ homoerotického denníka, ktorý spolu so záznamami v diároch (i cestovnými zápiskami, korešpondenciou, grafickými dielami) je kľúčom k hypertextovej stavbe ego-príbehu. Ako píše X. Galmiche, „tento písaný korpus zaznamenáva fyzické metamorfózy ‚reálneho života‘ a presúva ich k súčasťam ‚snívaného života‘: diár teda treba pochopiť ako iniciačný prvok, ktorý privádza k pozorovaniu vysnívaného [/ideálneho – pozn. K. B.] korpusu [/tela – pozn. K. B.]“ (Galmiche, 2019, s. 78 – 79).¹⁴

Komplexnosť obrazu Ritterovej osobnosti, o ktorej vedie úvahy X. Galmiche, je sústredene načrtnutá v úvode prvej z troch kapitol. Autor predstavuje tri Ritterove podoby. Najskôr dekonštruuje ideologické motívy v Ritterovom pohľade (naivnom aj prezieravom, aký môže mať „novopríchodzí“ cudzinec) na sociálne, národnostné a náboženské otázky, ku ktorým W. Ritter zaujíma stanovisko v súvislosti so Slovenskom. X. Galmiche ich nazýva syndrómom empatie. Autor začrel do dávnej a neprestajne sa opakujúcej dilemy medzi literárnou tvorbou a ideologickým postojom; dilemy, či nechať literárne dielo vyrozprávať navzdory jeho autorovi. Sám sa pokúša poukázať na komplexnosť tohto javu, resp. Ritterovho postavenia. Syndróm empatie vysvetľuje ako začarovaný kruh stotožnenia sa s prežívanou skutočnosťou v krajine, ku ktorej má skúmaný subjekt blízko: tu stredná Európa a vtedajšie Slovensko v nej. W. Ritter strednú Európu poznával prostredníctvom ľudí, ktorých názory a zaujatosť preberal, či už to boli otázky politické (s nimi súvisel problém nacionalizmu a antisemitizmu), sociálne, resp. spoločenské, ako otázka náboženstva rozoklaného medzi katolicizmus a protestantizmus, otázka triedneho postavenia a pod. „Syndróm empatie je začarovaný kruh, vytvorený prehnanou pripútanosťou, ktorá spočíva na ambivalentnom vzťahu podradenosti a nadradenosti voči navštívenej krajine (krajinám) a ktorá je možno zhodná (alebo symetrická?) so vzťahom koloniálnym. Zdá sa, že Ritter mu podľahol, opakujúc a zveličujúc argumenty, ktoré neboli práve jeho vlastné: nacionalizmus, paséizmus a konzervativizmus,“ píše X. Galmiche a vo výpočte pokračuje, pridajúc regionalizmus, pripútanosť k „domovine“, exotizmu, prevzatému racializmu (vedeckému rasizmu), antisemitizmu, to všetko okorenené sentimentálnym bukolicizmom a náklonnosťou k nedoceneným kauzám, ktoré by sa dali nazvať „minoritizmom“ (s. 84).¹⁵ Je

¹⁴ „[...] ce corpus écrit enregistre les métamorphoses physiques de la ‚vie réelle‘ pour les faire passer parmi les éléments de la ‚vie rêvée‘: le calendrier est donc à comprendre comme un élément initiatique menant à la contemplation d'un corpus de rêve.“ Slovo corpus je tu použité v dvojitoj význame.

¹⁵ „Le syndrome empathique est ce cercle vicieux, fait d'une surenchère dans l'attachement qui repose sur une relation ambivalente d'infériorité et de supériorité envers la ou les région(s) visitées, peut-être similaire (ou symétrique?) à un rapport colonial. Ritter semble y avoir succombé en répétant et amplifiant des arguments qui n'étaient pas forcément les siens: nationalisme, passéisme et conservatisme,

to syndróm nepochybne komplikovaný. Jeho účinkovanie a podobu X. Galmiche rozkrýva v súvislosti s ego-dokumentmi, v ktorých sa W. Ritter prejavuje ako politicky zorientovaná, ale pomerne chaotická osobnosť, kým jeho literárne texty súvisle odrážajú naliehavosť ideológie, sú preťažené sociálnym a politickým diskurzom. Cez prizmu tohto syndrómu potom autor číta Ritterov román *La Fillette slovaque*, ktorý je v zmysle vyššie povedaného ilustratívnym príkladom. V rozprávačovi príbehu odhaľuje dva postoje: jeden vyplýva z odstupu, dištancu opierajúceho sa o zovšeobecnenie antisemitského reflexu zložkami jazykovej výpovede, a druhý z analýzy predstavujúcej tento reflex ako správanie v historickom kontexte pochopiteľné, ibaže neprijateľné. Okrem toho však X. Galmiche odkrýva aj iný, spirituálny rozmer – Ritter-sociograf spoznáva Slovensko ako centrum „mýtu, ktorý ho určuje ako krajinu idyllických končín, ideálnych pre návrat k pôvodným hodnotám. [...] Ritter sa stane narušivým propagátorom tohto mýtu...“ (s. 88 – 89).¹⁶

Druhou Ritterovou podobou, ktorú X. Galmiche načrtáva, je jeho estetická skúsenosť vo vzťahu k európskym, českým a slovenským umelcom.

Napokon hovorí o Ritterovom vzťahu k J. Cádovi, ale aj k iným životným partnerom, dotýka sa Ritterovho osobného intímneho života, neoddeliteľne spätého s umeleckou a intelektuálnou aktivitou. V súvislosti s ním zdôrazňuje antický model, v ktorom erotický vzťah posilňuje pedagogické pôsobenie: „Pokladal sa za učiteľa mládencov, ktorých miloval a prichýlil, ktorým vstúpil lásku k francúzštine, ak nebola ich materinskou rečou, a každodennú potrebu písať. Bezpochyby tu ide o viac ako o sexualitu, či dokonca vzťah, ide tu o duševnú spriaznenosť, v ktorej sa vzájomne dopĺňa telesnosť (medzi mužmi rôzneho veku) a intelektuálne spojenectvo...“ (s. 113).¹⁷

Pri čítaní Ritterových zápiskov často z textu vyskakujú epiteton pitoreskný – *pittoresque*, ktoré odkazuje aj na inú polohu Ritterovho vnímania vtedajšej slovenskej skutočnosti, než poznáme z jeho úvah o kultúre, o vzťahu národného a univerzálneho v umení. Adjektívum pitoreskný vnímame cez slovenský jazyk v trochu posunutom význame oproti francúzštine a máme zaň slovenský ekvivalent *malebný* (krásny, pekný, príjemne pôsobiaci na zmysly krásou, pôvabom, harmóniou farieb a tvarov). Takéto chápanie plne korešponduje s pôvodným významom, ktorý sa do francúzskeho jazyka dostal z taliančiny – *pittresco*, *alla pittoresca* – na spôsob maliarov, maľovania. Zaujímavými zmenami prešiel význam tohto slova vo francúzštine: v 17. storočí označovalo originálnosť, expresívnosť v zmysle senzibility výtvarného umenia, označoval sa ním výnimočný vzhľad, farebný, originálny, exotický, alebo vec hodná maľby, teda nadobudol charakter estetického pojmu. Na prelome 18. a 19. storočia sa dostali do módy cestovné výpravy do neprebádaných končín označované ako *voyages pittoresques* – malebné cesty; niesli sa v očakávaní exotiky, miest, ktoré môžu zaujať svojím originálnym charakterom. V tomto kontexte sa slovo spája s významom exotický a folklórny. Denníky a kvázi reportáže

mais aussi régionalisme, attachement à la „petite patrie“, à l'exotisme, racialisme assumé, ... à l'antisémitisme, le tout teinté d'un bucolisme sentimental, et aussi d'un penchant pour les causes méconnues que l'on pourrait appeler „minoritisme“.

¹⁶ „[...] la Slovaquie est au cœur d'un mythe qui la désigne comme une région de confins idylliques, contrée idéale du ressourcement. [...] De ce mythe, Ritter devient un ardent propagateur...“

¹⁷ „Il se voyait en formateur des garçons qu'il aimait et recueillait, à qui il inculquait l'amour du français quand ce n'était pas leur langue maternelle et la pratique de l'écriture quotidienne. Il s'agit sans doute, plus que de sexualité ou même de liaison, d'affinités électives où se mélangent complémentarité physique (entre homme d'âges différents) et communion intellectuelle...“

vychádzali pod názvom *voyages pittoresques et historiques* (malebné a historické cesty), *voyages pittoresques et romantiques* (malebné a romantické cesty). Ku koncu 19. storočia však adjektívum *pittoresque* nadobudlo konotácie historicko-literárneho braku (viac pozri Rey, 2006). V čase Ritterových ciest na začiatku 20. storočia adjektívum *pittoresque* už konotovalo možno viac autentickú kuriozitu ako estetickú hodnotu.

Nájdeme mnoho cestovateľov, čo v minulosti prechádzali cez územie dnešného Slovenska.¹⁸ Jedným z nich bol aj Montesquieu, ktorý absolvoval cesty do okolia slovenských banských miest. Ako prvý o ňom referoval na Slovensku práve W. Ritter (1948, s. 152 – 161). To však už bola cesta študijná, bádateľská – na rozdiel od iných ciest podnietených laickou zvedavosťou. A boli tu ešte iné cesty: učňovské aj majstrovské putovanie výtvarníkov po krajine. Pripomenúť cestovateľský kontext je dôležité preto, že priestor cestopisnej literatúry (či už vážnej, alebo „pittoresknej“), priestor vykreslený malebnými cestami dopĺňajú ex post práve cestovné denníky a dojmy z ciest publikované po smrti autorov a zapadajú do mozaiky, ktorá vykresľuje krajinu a jej ľudí pohľadom cudzinca, nezaujatého, očareného či citovo zaangažovaného.

Táto móda sa pravdepodobne dotkla aj mladého W. Rittera. Ako korešpondent špecializovaný na strednú Európu mnohokrát precestoval Balkán, Rumunsko a Transylvániu, vtedajšie Rakúsko-Uhorsko. Jeho cesty a zápisky, reflexie z nich majú svoj hlbší význam, ako už bolo spomenuté v súvislosti s cestou hľadania vlastného vnútra a s juvenilnou lektúrou. Určite tu bol aj záujem výtvarníka. Mám na mysli módu etnografického poznávania, keď sa aj výtvarné diela stali etnografickými dokumentmi. V tejto súvislosti bol preňho rozhodujúci impulz národopisnej výstavy v Prahe (1895), ktorú navštívil na podnet českých a moravských priateľov. Zoznámil sa tam aj s Dušanom Jurkovičom, o ktorom neskôr napísal stat *Jurkovič a mohyla Štefánikova*.¹⁹

V komentároch k Ritterovým denníkom a cestovným zápiskom X. Galmiche evokuje denníkové zápisky maliara L. Mednyánszkeho, Ritterovho generačného druhu, práve ako paralelu k osobnému životnému príbehu zaznamenávanému v reálnom čase. V sprievodných textoch k Mednyánszkeho *Denníkom* sa dočítame o dobovom módnom prejave secesie, možno tiež v rámci istého typu etnografie, akým bol „zostup“ do spoločenských kruhov medzi bedač, žobrákov, ale v opačnej zemepisnej súradnici, než sme svedkami u W. Rittera, teda o zostupe medzi „exotickú faunu priľahlých parížskych bulvárov“ a „veľkých a malých dravcov“. Na takéto zostupy sa nepodujal iba L. Mednyánszky, známy svojou vášnivou zvedavosťou skúmatela prírody a duše. Pre objavenie a typologizáciu „hlbinného života“ pitoreskných figúr sa vystavala celá ikonografická tradícia. Svet handrárov, tulákov, pouličných Sokratov a Diogenov bol daný (pozri Markója, 2007, s. 14). Aj tu nájdeme u W. Rittera paralelu v impresívnom zachytávaní ľudí pripútaných k zemi, jednoduchých, biednych, ale povýšených v kráse a svojej autenticite – pitoreskných figúrok, autentických, ale v danej dobe už z istého pohľadu kuriózných.

¹⁸ Pre zaujímavosť možno spomenúť, že jedným z prvých historicky, národopisne a literárne ladených cestopisov, ktoré sa priamo týkajú strednej Európy a Slovanov, je text *Le Danube, les Hongrois et les Slaves. Voyage pittoresque et historique en six parties par Madame la Baronne Aloyse de Carlowitz 1850-1851*.

¹⁹ O Jurkovičovej architektúre W. Ritter píše: „Križová cesta Jurkovičova [Svätý Hostýn na Morave] je svojho druhu čosi takého, ako rady v Carnacu, prenesené do úbočia hory. [...] Štefánikova mohyla mohla by za nejakých dvadsať storočí vynútiť pre náš svet a pre naše umenie takú istú, trochu bázlivú úctu, akú vnukuje nám teraz praeistoria Polynézie pred kolosmi jej ostrovov“ (Ritter, 1931, s. 218 – 219).

Ak teda pripustíme možné pôsobenie dobovej cestovateľskej módy, pri čítaní Ritterových zápisov alebo pohľadníc a listov, ktoré denne posielal Marcelovi Montandonovi²⁰, pri čítaní Ritterových textov prevzatých a komentovaných v monografii Xaviera Galmichea (o architektúre Myjavy, predslov k zborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká, Mladosť Miloša Jiráka*, úryvky z druhého dielu Ritterovej biografie *Zrelosť*), čoraz intenzívnejšie si čitateľ uvedomuje, ako sa tento efemérny impulz mení v zaujatie, omámenie silným citovým zážitkom, celoživotné očarenie a bytostnú nevyhnutnosť. Očarenie nielen vonkajškom, ale najmä súzvukom duše s prostredím. Tieto city a pocity prejavoval až do takej miery, vtedy pravda v písanom a publikovanom diele, že si vyslúžil z úst Charlesa F. Ramuza hanlivé označenie „un Neuchâtelois slave, mieux slavisé“ – slovanský, či lepšie poslovančený obyvateľ Neuchâtelu.²¹

Od roku 1890, keď W. Ritter odišiel do Bukurešti, kde mal redigovať po francúzsky písaný časopis *Le Bas Danube*, sa jeho život stal permanentnou cestou. Pre W. Rittera tieto cesty znamenali pobyt vo veľmi jemne exotických krajinách (*paysages subtillement exotiques*), stret s rurálnymi civilizáciami, ktoré boli na pokraji vymiznutia (*civilisations rurales au bord de la disparition*), predstavovali mu priestory slobody (*espaces de liberté*), ale predovšetkým zmenu prostredia a s tým spojené vymanenie sa spod závislosti diktovaných mravov – a v tomto aj nádej nadobudnúť pokoj duše a stálosť vyrovnaného bytia. Na jednej pohľadnici M. Montandonovi W. Ritter píše: „Mať tak biely domček a dívať sa na západ slnka na Myjave! A stať sa tak d'Aurevillym tohto ľudu, svojím spôsobom zaujímavejšieho než Chouani, či dokonca Škóti sira W. [altera] S.[cotta]“ (Galmiche, 2019, s. 158).²² Inde mu zase napíše: „Som veľmi šťastný, veľmi jednoducho šťastný.“ Túži nájsť útočisko v pokoji, zabudnúť na všetko, na čo zabudnúť má. Je to preňho „un vrai bain moral“ – naozajstná morálna očista (s. 159).²³ Paix de Myjava, douce paix de Miava! Pokoj Myjavy, čo často vzyva a opakuje.

Krajinu okolo Myjavy, ale aj iné časti Slovenska, ktoré W. Ritter prešiel v rôznych obdobiach, sprostredkúva očami maliara: vidí hnedé rieky, čo zabúdajú na farbu (ako Hynaisova duša), ale pridržia sa a odrážajú smutnú oblohu krajiny; vidí čajovo-ružové zore, a deň rastie rýchlo – poznámka zasa na inom mieste, alebo ešte: stodoly stratené v zeleni polí sú sivé ako netopiere (s. 198).

Podmanivá je farebná škála, ktorou opisuje krajinu, ľudí a stavby, škála od bežne zaužívaných po špeciálne pomenovania farieb: sladká biela, neapolská žltá (tmavá), slamovožltá, bleďofialová, fialová, agátovo modrá, žltkasto sivá, špinavosivá, karmínová, krapľaková; Myjava je na jeseň sivá, o drevených barokových oltároch v interiéri katolíckeho kostola píše, že sú pomalované najdivšou býčou krvou a azúrom („le plus violent sang de boeuf et azur“, s. 181), a keď nevie presne určiť zelenú farbu, tak napíše, že je to niečo medzi práchnovcom (kopytovitým) a olivou v lete („d'une couleur entre l'amadou et l'olive“, s. 190). Ale farebnú škálu

²⁰ Marcel Montandon (1875 – 1942), prvý partner Williama Rittera, ktorý sa pod jeho vplyvom stal výtvarným a hudobným kritikom (Galmiche, 2019, s. 382).

²¹ W. Ritter: „Slave! Ce que toute ma vie je regretterai de n'être pas né! Slavien!“ Po všetok svoj čas budem ľutovať, že som sa ním nenarodil, napísal do pamätnej knihy v Hodoníne A. Kolískovi 31. augusta 1910 (Kolísek, 1927, s. 439).

²² „Avoir sa petite maison blanche devant les couchers de soleil de Miava! Et devenir le d'Aurevilly de ce peuple plus intéressant à sa manière que les Chouans et même que les Ecossais de Sir W.[alter] S.[cott].“

²³ „Mais je l'assume que je suis bien heureux d'avoir trouvé un asile de paix, de l'oubli de tout ce qu'il faut oublier et un vrai bain moral!“

krajinomalby vidí ešte presnejšie, keď určuje, že niečo je Gyzisovej modrej či Paynovej sivej²⁴ – David Payne, ktorý maľoval vidiecke krajiny, namiešal špeciálne pre svojich žiakov modrastú sivú ako melanž indiga, prírodnej sieny a kvapky alizarínovej červene, to všetko W. Ritter vidí na Myjave. Pohľady a výseky krajiny vníma ako obrazy: „plein Uprka“ – celý Uprka, „une infante de Velázquez“ – Velázquezova infantka, „les michelangelesques jambières“ – michelangelovské holene (s. 146; všetky citáty). Prvotné, takmer až patetické očarenie estéta prepukne do extatickej poznámky: „Tatárske črty tváre u niektorých. Lenže Beethoven mal slovenské črty tváre. Keby sa nebol narodil v Bone, zlorečil by som jeho chudere matke“ (s. 138).²⁵ Dalo by sa pokračovať v poeticko-bukolických opisoch výjavov, dojmov, opisov ľudí, miest a krajiny. Niekoľkokrát v nich zaznelo slovo idyla. V Ritterových pozorovaniach a úvahách sa odráža obnova zraku, očisťuje sa od zvyku zmenou prostredia, tak ako to W. Ritter sám konštatuje, keď píše o Milošovi Jiránkovi na Slovensku (pozri Ritter, 2019, s. 215 – 233). W. Ritter vidí to, čo nevidí oko privyknuté, obdiv však miestami koriguje myseľ estéta a zmysel pre krásu v racionálnejšom duchu. Keď píše o architektúre v Myjave, tvrdí: „Je tu predsa len dosť pôvabných motívov, ale také možno nájsť takmer všade, lenže patria k tomu, čo je malebné, nie architektonické“ (Galmiche, 2019, s. 196).²⁶ A inde zasa: „Slovenské ľudové umenie nepreukazuje veľké majstrovstvo v stavbe kamenného schodišťa, ani by som nevedel nájsť taký príklad, poznám iba schodište v takzvaných husitských vežiach, a zopár kamenných schodov v myjavskom katolíckom kostole...“ (s. 194).²⁷ V celej Myjave omilostuje iba dva kostoly, zvyšok budov sa podľa neho nedá nazvať architektúrou, je to len manufaktúrna výroba bez estetickéj hodnoty.

Tóny obdivné sa miešajú s kritickými, tak ako sa v Ritterovom vnímaní umenia mieša kvapka konzervativizmu so zmyslom pre modernu s hranicou, na ktorej dáva stop extravaganciám a provokáciám, pri obrane Gustava Mahlera, Arnolda Böcklina, či napokon aj Edvarda Muncha, ktorého však spočiatku označil za patologický prípad, a o Ľemilovi Zolovi a Gustavovi Flaubertovi si myslel, že isté témy nie sú vhodné na literárne spracovanie z estetického hľadiska.

V stati *Naše cesty k francúzskej literatúre* (1995) Miloš Tomčík o W. Ritterovi píše: „Ritterovo dielo, ktoré nám venoval, by si zaslúžilo monografické spracovanie. Nielen preto, že predstavoval slovenskú kultúru ľuďom z francúzskej a nemeckej jazykovej oblasti, ale aj preto, že reálne uvažoval o rozličných stránkach slovenského života, o nízkom stupni slovenského kultúrneho sebedomia, a teda aj o slovenskom sklone zvažovať príčiny krízových situácií v národnom a sociálnom živote na druhých“ (Tomčík, 1995, s. 15). V knihe X. Galmichea čítame, že „slovenská krajina sa mu [Ritterovi – pozn. K. B.] teda ukazuje ‚pod obojím‘ rozkoše a znechutenia“; „[š]karedá krása Myjavy je o to dojemnejšia, že kráčajúca modernosť ju odsudzuje na zánik“ (Galmiche, 2019, s. 130).²⁸ Istú protirečivosť Ritterovho vnímania a prežívania my-

²⁴ Nikolaos Gyzis (1842 – 1901), grécky maliar, predstaviteľ Mníchovskej školy; David Payne (1843 – 1894), škótsky krajinkár.

²⁵ „Masque tartare de certains. Or Beethoven avait un masque slovaque. S’il n’était né à Bonn, je calomnierais sa pauvre mère.“

²⁶ „Il y a là encore bien des motifs charmants quand même ils sont tels à peu près qu’on les trouve partout, mais cela est du domaine du pittoresque et non de l’architecture.“

²⁷ „L’art populaire slovaque est très maladroite dans la construction d’un escalier de pierre, je n’en connais du reste guère d’exemples, je ne connais que ceux de tours dites hussites et que le bout d’escalier de pierre de l’église catholique de Myjava...“

²⁸ „Le ‚pays slovaque‘, apparaît donc sous les deux espèces de la délectation et du dégoût [...] De plus, la ‚laide beauté‘ de Myjava est d’autant plus touchante que la modernité en marche la condamne à

javskej/slovenskej skutočnosti možno teda sledovať cez konotácie toho, čo označuje za snité, pitoreskné, estetické a škaredé. Možno jeho hlboká citová zaujatosť a pripútanosť k J. Cádrowi spôsobila tento nepokoj rozličných polôh vnímania krásy a umenia, či už ľudového alebo akademického, vnímania slovenskej skutočnosti vôbec.

O W. Ritterovi pravdepodobne najviac písali na Slovensku po roku 1989 umenovedci v súvislosti so slovenskou modernou a mýtom romantickej podoby Slovenska. Písal o ňom najmä Aurel Hrabušický (2006, s. 29 – 45). Je pravdepodobné, že W. Ritter k ustanoveniu protomýtu patriarchálneho Slovenska plne prispel, ak aj nie, tak sa s ním nevedomky plne stotožnil cez vlastné cítenie mýtu, ako o ňom písal X. Galmiche. Patriarchálnosť W. Ritter navyše zdôrazňoval pripodobnením slovenskej krajiny k Rumunsku, Transylvánii, reminiscencie a očarenie z balkánskych ciest sa prenášali do pohľadu na Slovákov, u ktorých s nadšením niekedy konštatoval bulharské a bosniacke črty (!). Ale ak sa protomýtus charakterizuje ako viera v patriarchálnu čistotu vidieckeho ľudu a jeho života, potom treba citovať Rittera-literáta, ktorý radí mladým slovenským spisovateľom uchrániť obraz krajiny a jej osobitej civilizácie, zachovať ju pre nás v rovnakých dielach, aké napísali Miguel de Cervantes, Walter Scott, Lope de Vega, Alessandro Manzoni či Panait Istrati: „[...] nedovoľme, aby sa staré pôvodné Slovensko zmenilo v dotyku s kozmopolitizmom, kým neponúkame kozmopolitnému svetu jeho autentický obraz, ale najmä kým zanecháme našim nasledovníkom obraz života ich predkov a galériu portrétov nielen najvyznikajúcejších z nich, ale aj tých najponíženejších a bezmenných“ (Galmiche, 2019, s. 211).²⁹ Pokračuje v tom zmysle, že portrét života ľudu, ktorý sa pomaly stráca, je omnoho dôležitejší než niekoľko prípravných názorných príkladov slovenského univerzálneho génia, ktorý sa tak či tak neskôr prejaví, ako sa už prejavil v maľbe Martina Benku, ktorý pre W. Rittera do istej miery predstavoval zjavenie, až mystérium.

Skladanie týchto skusmých zlomkov k monografii o W. Ritterovi by sa žiadalo ukončiť v duchu spirituálnej revelácie. Ako konštatuje X. Galmiche, „Ritter dospel na Myjave k ataraxii – k pokoju, ktorému sa naučil, aby umlčal svoje súženie – a k istej duševnej disciplíne, ale tiež sa z toho usiloval vyťažiť komplexné estetické poučenie, pokiaľ mu to umožnil jeho temperament monomaniaka i eklektika zároveň. Voľný uprostred krajiny, „kde je na všetko dost času“, Ritter žiadostivo pil ten čarovný nápoj lásky, jedovatý aj útešný zároveň“ (s. 131).³⁰ Tieto slová potvrdzujú význam cesty ako hľadania seba samého. Natískajú sa však ešte iné možné závery – a dôležitejšie. Ritterova literárna pozostalosť sa dá čítať rôznymi spôsobmi. Nám sa

disparáitre.“ Francúzske *laide beauté* – doslova *škaredá krása* – je alúziou na sládkovičovské „špatno-krásne“.

²⁹ „[...] ne permettons pas que la vieille Slovaquie autochtone se modifie aux contacts cosmopolites, avant que nous en ayons donné à ce monde cosmopolite l'authentique image, et surtout avant que nous ayons laissé à nos après-venants cette image de la vie de leurs ancêtres, et cette galerie des portraits non seulement des illustres d'entre eux, mais des plus humbles, des plus anonymes aussi.“ Belnayov preklad uverejnený v zborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká* (s. 13 – 14): „[...] nedopúšťajme, aby sa stará autochtónna slovenskosť premieňala medzinárodnými stykmi prv, ako by sme dali o nej tomuto medzinárodnému svetu autentický obraz...“. Francúzske adjektívum *cosmopolite* je tu preložené ako *medzinárodný*!

³⁰ „Ritter trouva à Myjava l'ataraxie – cette tranquillité apprise pour faire taire les tourments – comme une discipline de l'âme, mais il s'est aussi appliqué à en tirer une leçon esthétique, complexe, à la mesure de son tempérament à la fois monomaniacal et éclectique. Vacant au cœur de ce pays, qui a de longs loisirs, c'est ce philtre, entre venin et dictame, que Ritter but avec avidité.“

nestačí uspokojiť s faktom, že v cudzincovej literárnej tvorbe sú slovenské motívy, ako to bolo v prevažnej väčšine doposiaľ. Mali by sme poznať, ako fungujú, čo hovoria o nás, v akých súvislostiach sa formujú. X. Galmiche ukázal iný spôsob čítania. Edičná rekonštrukcia Ritterových cestovných zápiskov a ďalších textov je významným literárnym činom obohacujúcim kultúrnu pamäť. Samozrejme, aj slovenskú – za predpokladu, že W. Rittera budeme poznať v prekladoch a tieto preklady budeme interpretovať v historickom kontexte.

Dôvetok na záver: V sprievodných textoch slovenských spisovateľov a literárnych kritikov, uverejnených v publikácii *Slovenský mýtus*, ktorá inšpirovala aj úvodný citát tohto článku, sú publikované úryvky z textu *Romantická tvár Slovenska* od Michala Chorvátha. Kritik hovorí o konštantách, bez ktorých je kultúrna tvorba nemožná, v čase, keď W. Ritter ešte písal. Korešpondujú v podstate s tým, čoho bol W. Ritter svedkom. Navyše, ich aktuálnosť ešte ani dnes nemožno poprieť: „Musí sa predovšetkým prekonať priepasť medzi nacionalizmom a univerzalizmom, aby mohlo nastať zrovnávanie s inými kultúrami. Ďalej sa Slovensko musí zbaviť pocitu menejcennosti, ktorý v rozličnej podobe prekáža mu spoznať seba i druhých. Napokon si musí vytvoriť metódu kritického bádania, ktorá mu umožní miesto diletantského, azda a, aj tak sa môže vysloviť mienku, ktorá nebude mať cenu len momentálnu. Pokiaľ ide o mravnú obrodu, potrebovalo by Slovensko nie tak moralizovanie, ako dôraz na sebaovládanie a systematickú prácu“ (Chorváth, 1939, s. 31 – 32).

LITERATÚRA

- GALMICHE, Xavier. 2019. *William Ritter voyage en Slovaquie (1903-1914). Images d'un pays rêvé. T.I – Textes, T.II – Livre d'images*. Paris: Eur'ORBEM Éditions, 2019. ISBN 979-10-96982-11-0.
- HRABUŠICKÝ, Aurel. 2006. Okrajová kultúrna križovatka ako pôda slovenského mýtu. In: HRABUŠICKÝ, Aurel (ed.). *Slovenský mýtus*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 2006, s. 29 – 45. ISBN 978-80-8059-125-0.
- CHORVÁTH, Michal. 1939. *Romantická tvár Slovenska*. Praha: Václav Petr, 1939.
- KOLÍSEK, Alojz. 1927. S Williamom Ritterom (K 60-tym narodeninám). *Slovenské pohľady*, 1927, roč. 43, č. 6 – 8, s. 424 – 441.
- KOSTOLNÁ, Eva. 1973. Janko Cádra a William Ritter. In: VALENTOVIČ, Štefan (ed.). *Biografické štúdie IV*. Martin: Matica slovenská, 1973, s. 67 – 74.
- KUZMÍK, Jozef. 1999. *Francúzsko-švajčiarsky spisovateľ William Ritter a Slováci*, rkp. vydanie, 1999.
- MARKÓJA, Csilla. 2007. Predslov. In: MEDNYÁNSZKY, Ladislav. *Denníky 1877 – 1918*. Bratislava: Slovenská národná galéria – Kalligram, 2007, s. 12 – 18. ISBN 80-7149-995-1.
- REY, Alain (ed.). 2006. *Dictionnaire historique de la langue française*. Paris: Dictionnaires LeRobert, 2006. ISBN 2-84902-236-5.
- RITTER, William. 1906. *Études d'Art étranger*. Paris: Societé du Mercure de France, 1906.
- RITTER, William. 1931. Jurkovič a mohyla Štefánikova. In: SMREK, Ján (ed.). *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*. Praha: Leopold Mazáč, 1931, s. 221 – 220.
- RITTER, William. 1931. Predmluva k tejto knihe. In: SMREK, Ján (ed.). *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*. Praha: Leopold Mazáč, 1931, s. 10 – 14.
- RITTER, William. 1948. Montesquieu na Slovensku. *Slovensko*, 1948, roč. 13, č. 7, s. 152 – 161.
- RITTER, William. 2019. La jeunesse de Miloš Jiránek. In: GALMICHE, Xavier. *William Ritter voyage en Slovaquie (1903-1914). Images d'un pays rêvé. T.I – Textes*. Paris: Eur'ORBEM Éditions, 2019, s. 215 – 233. ISBN 979-10-96982-11-0.
- RYDLO, Joseph M. 1993. William Ritter et la Slovaquie. In: *XIe congrès international des slavistes*. Lausanne: Boissonnet 81, 1993, s. 9.

- TOMČÍK, Miloš. 1995. Naše cesty k francúzskej literatúre. In: VANTUCH, Anton – POVCHANIČ, Štefan – KENÍŽOVÁ-BEDNÁROVÁ, Katarína – ŠIMKOVÁ, Soňa (eds.). *Dejiny francúzskej literatúry*. Bratislava: Causa editio, 1995, s. 7 – 35. ISBN 80-85533-14-6.
- VILIKOVSKÝ, Pavel. 1989. *Večne je zelený*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1989.

.....

Prof. PhDr. Katarína Bednárová, CSc.
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Gondova 2
818 01 Bratislava
Slovenská republika
katarina.bednarova@uniba.sk